

Onderzoeksseminarie ‘Kinderrechten en Diversiteit in Onderzoek’ (25/02/2016)

Verslag: Selina Van Vaerenbergh – Stagiaire KeKi

Inleiding

Het Centrum voor Mensenrechten van de Universiteit Gent, de UNICEF Chair in Children’s Rights aan de Universiteit Antwerpen, de wetenschappelijke redactie van het Tijdschrift voor Jeugd en Kinderrechten (TJK) en het Kenniscentrum Kinderrechten (KeKi) organiseerden op donderdag 25 februari 2016 een onderzoeksseminarie met het thema ‘kinderrechten en diversiteit in onderzoek’. Het doel van dit seminarie was om de verhouding tussen diversiteit en kinderrechten beter te leren begrijpen en dit aan de hand van twee kernvragen:

- Hoe gaat het kinderrechtenkader om met diversiteit tussen kinderen? Wat zijn sterktes en zwaktes? Hoe kan het beter?
- Hoe gaan onderzoekers om met diversiteit tussen kinderen in hun onderzoek?

De sprekers behandelden elk van deze vragen vanuit verschillende (inter-)disciplinaire invalshoeken. Elke spreker kreeg in totaal 40 minuten spreektijd, waarvan 20 minuten om de presentatie toe te lichten en 20 minuten om op vragen van de deelnemers te antwoorden.

Het seminarie richtte zich vooral naar doctorale en postdoctorale onderzoekers uit Vlaanderen en Nederland die werken rond kinderrechten, mensenrechten en/of diversiteit vanuit verschillende (inter-)disciplinaire perspectieven, evenals naar andere geïnteresseerden uit het middenveld of de overheid, en masterstudenten.

Het seminarie vond plaats op de stadscampus van de Universiteit Antwerpen. Deelname was gratis, maar om organisatorische redenen was inschrijven verplicht. Een mooi aantal van 58 inschrijvingen werd bereikt. Er was ook een mogelijkheid om in te schrijven voor de voorafgaande broodjeslunch. Elke deelnemer ontving bij aankomst een mapje met het programma, een deelnemerslijst, de abstracts van de vijf artikels waarop de presentaties gebaseerd waren en een samenvatting van de laatste twee artikels. De eerste drie artikels waren verschenen in het themanummer ‘Kinderrechten in actie. Kinderrechten rechtsantropologisch bekeken’ van het TJK en dat themanummer werd ook samen met het mapje aan alle deelnemers aangeboden.

Het organiserend comité bestond uit prof. Eva Brems (UGent), dr. Giselle Corradi (UGent), dr. Ellen Desmet (UGent / Universiteit Antwerpen), mej. Sara Lembrechts (KeKi), prof. Wouter Vandenhole (UNICEF Chair in Children’s Rights) en mevr. Kathy Vlieghe (KeKi; redactiesecretaris TJK).

Presentatie 1: Carrie van der Kroon – “Costa Rica is preti!”

Carrie van der Kroon, projectmedewerker Defence for Girls bij DCI – ECPAT Nederland beet de spits af met haar presentatie over haar onderzoek naar de wereld van de inheemse, migrerende en werkende kinderen van de Ngäbe-Buglé die van Panama naar Costa Rica trekken. Hierbij verplaatsen families en zelfs hele gemeenschappen zich waarbij ook de allerkleinsten meereizen om ook te werken op de koffieplantages. De focus van het onderzoek lag op hoe de kinderen de situatie zelf ervaren en beschrijven. Wat zijn hun ervaringen, door welke factoren worden deze beïnvloed, en wat kunnen we daarmee in een internationaal kinderrechtenkader? Over het algemeen zijn de kinderen het erover eens dat Costa Rica mooi is, maar tegelijkertijd vertellen zij over geweld angsten en ontberingen in verschillende domeinen van hun leven. Deze kinderen zijn kwetsbaar en weerbaar tegelijk: ze werken mee naar vermogen en op hun eigen manier. Hun rechtsbewustzijn wordt beïnvloed door diverse interne, maar belangrijker nog, externe factoren van persistente uitsluiting en

discriminatie van de bevolkingsgroep, een gebrek aan gecoördineerde regelgeving en aan handhaving, en een gebrek aan integraal beleid, programma's en financiering.

Het VRK biedt veel ruimte om met diversiteit aan de slag te gaan, maar geeft heel weinig concrete handvatten. Bovendien is er te weinig ruimte voor de zelf-invulling of waardebeleving van de kinderen. Kinderen zelf hebben weinig toegang tot hun rechten, als er geen volwassenen of tussenpersonen zijn die deze rechten voor hen concreet maken. Het zijn deze tussenpersonen die ondersteund moeten worden, en gevoelig gemaakt moeten worden voor het betrekken van de doelgroep.

Carrie van der Kroon stelde dat ze haar eigen kader gedurende haar onderzoek trachtte opzij te schuiven. Ze probeerde zich erg bewust te worden van het kader dat ze hanteerde en dat dan vervolgens open te trekken. Op die manier probeerde ze de waarheid van de kinderen te achterhalen. Er zijn verschillende perspectieven op eenzelfde realiteit mogelijk, en de kinderen zelf worden hierbij al te vaak over het hoofd gezien. Eén van de deelnemers vroeg hoe ze dit concreet gedaan had. Ze antwoordde dat ze tijdens de interviews met de kinderen vooral probeerde empatisch te luisteren. Als ze bijvoorbeeld niet begreep hoe kinderen Costa Rica nog steeds mooi vonden, gezien de gevaren, liet ze dit niet meteen merken naar de kinderen toe, omdat deze zo het gevoel zouden kunnen krijgen dat ze iets fout doen. Ze vroeg dan eerder naar meer verduidelijking dan dat ze toonde dat ze niet begreep hoe zo iets kon. Ze hield ook een dagboek en impressies bij van tijdens de interviews. Nadien begon ze dan uit te zoeken hoe iets juist zit.

Er waren ook vragen over de mensenrechtenbemiddelaars die daar ter plaatse aan het werk waren. Volgens Carrie waren ze enthousiast over wat ze deed omdat ze de kinderen zielig vonden. Ze waren in contact met de kinderen maar toch niet echt. Ze konden niet verder kijken, bleven bij het plaatje van 'die zielige kinderen'. Die mensen hebben goede bedoelingen, maar ze hanteren daarbij stereotypen. Je kan dus eigenlijk besluiten dat deze mensen te veel vanuit hun eigen referentiekader de situatie bekijken en niet genoeg oog hebben voor diversiteit.

Je kan je echter ook de vraag stellen bij zo een soort situaties in hoeverre de kinderen echt voor zich spreken. Hoeveel van wat ze vertellen is hun voorgezegd, aangeleerd van thuis? Is het niet eerder dat ze moeten tevreden zijn met hun situatie dan dat ze dat echt zijn? Hier is geen eenduidig antwoord op te geven, aangezien je natuurlijk nooit weet wat er zich afspeelt in de hoofden van die kinderen. Carrie stelde dat sommige kinderen zelf de beslissing namen om te gaan werken op de koffieplantages. Hoewel het gebeuren wel een traditie vormt die wordt overgegeven van generatie op generatie. Zo zei een jongen: "Mijn opa is gaan koffieplukken, dus wil ik dat ook". Opmerkelijk is ook dat de beleving van kinderen en volwassenen verschilt. Volwassenen vinden zich bijvoorbeeld op in zaken waar kinderen geen probleem mee hebben. Maar omgekeerd kan ook: dat kinderen een probleem ervaren dat volwassenen niet zien. Zo gaven kinderen aan dat ze weinig problemen hadden met het werk op zich, maar vooral bang waren van wilde dieren, ontvoeringen en oude mythes.

Presentatie 2: Edward Van Daalen – Kinderrechten als levende rechten.

Kinderrechten liggen niet enkel vast in wetten en verdragen maar leven waar kinderen leven. Edward Van Daalen is PhD onderzoeker aan het Centre for Children's Rights Studies aan de Universiteit van Genève. Hij sluit zich aan bij de benadering die alle belevingen en interpretaties van kinderrechten die voortkomen uit ervaringen, interacties en relaties van en met kinderen, beschouwt als 'levende rechten'. Aan de hand van twee gevalstudies toont hij waarom levende rechten belangrijk zijn, dat kinderen in staat zijn om rechtsclaims te formuleren gebaseerd op deze levende rechten, en dat zowel kinderen als hun claims een betekenisvolle rol kunnen spelen binnen een wetsontwerpproces. Soms gaan deze claims in tegen vastliggende normen, stellen ze deze normen in vraag, of botsen ze op wat wij zelf verstaan onder de rechten van het kind. De eerste gevalstudie speelt zich af in

Yogyakarta, Indonesië en draait om een provinciale wet betreffende straatkinderen en het recht om op straat te leven. De tweede gevalstudie bespreekt de nieuwe nationale 'Wet voor Kinderen en Jongeren' in Bolivia en het recht om te mogen werken.

Er is een duidelijk verschil tussen de twee gevalstudies. In Bolivia konden de levende rechten beter geïmplementeerd worden dan in Indonesië. Wat was hiervan de oorzaak? De president van Bolivia zou een grote rol gespeeld hebben. Hij heeft namelijk zelf ook gewerkt als kind. Bijkomend hebben ze in Bolivia ook niet echt 'schrik' van de druk van de grote internationale organisaties (die veeleer negatief reageerden, o.a. ILO en HRW). Ook was de organisatie die zich bezighield met het vertegenwoordigen van de kinderarbeid beter georganiseerd en gewend om het politieke spel te spelen. In Indonesië was dat niet het geval: hier werden de claims van de kinderen gemarginaliseerd.

Je kan je de vraag stellen hoe het beter kan. Het antwoord hangt af van hoe je het bekijkt. Als je denkt dat kinderrechten worden geschonden, gaat het goed. Als je echter van mening bent dat levende rechten in rekening gebracht moeten worden, zoals Edward Van Daalen ook, is er nog veel werk.

Maar waar trek je de grens? Of moet er enigszins een grens zijn? Kan je bijvoorbeeld levende rechten ook toepassen op hardere cases, zoals kindhuwelijken, genitale verminkingen, onderwijs (recht niet naar school te gaan), ... Dan wordt het moeilijker. Deze benadering kan duidelijk maken wat kinderen denken en hoe ze naar een bepaalde realiteit uit hun leven kijken, en kan ook aanleiding geven hun perspectief in elk geval bij discussies die over hen gaan, te betrekken.

Presentatie 3: Caroline Simon & Kim Lecoyer – Het multiculturele gezin in conflict

Deze presentatie behandelt het vraagstuk van de verblijfsregeling van kinderen na ouderlijke (echt)scheiding in families met een migratieachtergrond. Caroline Simon, onderzoeker aan de ULB en Kim Lecoyer, onderzoeker aan de UGent voerden empirisch onderzoek in België aan de hand van observatie van familiezaken in gerechtshoven enerzijds en interviews met families en actoren uit het veld anderzijds. De studie van de trajecten van deze families vormt namelijk een interessant uitgangspunt om na te denken over de diversificatie van gezinsvormen, die zich niet zelden ontwikkelen in de marge van de standaarden die door het recht worden gevormd of ondersteund. In dit artikel bestuderen de auteurs de interactie van beleefde realiteiten van gezinnen met een migratieachtergrond rond de verblijfsregeling van kinderen met de Belgische wet van 18 juli 2006 die gelijkmatig verdeelde huisvesting als ideaal vooropstelt. Door het kruisen van een juridisch en een sociaal-antropologisch perspectief stellen de auteurs voornamelijk vast dat de kloof tussen mainstream-idealen en de dagelijkse werkelijkheid van (migranten)families niet alleen de gelijkheidsmythe nagestreefd door de wetgever en de rechterlijke macht kan tegenwerken, maar ook contraproductief kan zijn voor het belang van het kind en zijn of haar ouders, en in het bijzonder vaak in het nadeel van moeders. Er is onvoldoende ruimte voor cross-cultural dialogue. De onderzoekers pleiten voor een cultuursensitieve benadering, zowel binnen onderzoek als van het juridisch personeel naar deze families. Ze suggereren enkele methoden die hiertoe kunnen helpen, zoals de Listening Guide Method die onderzoekers leert om hun eigen stem te onderscheiden van de stem van hun onderzoekssubjecten.

Er waren heel wat vragen en bedenkingen rond het '*equal shared residence*' principe. Is het niet een soort '*necessary evil*'? In welke mate kan je de zwakkere machtspositie van de vrouw in het gezin wegnemen?

Het antwoord is niet gemakkelijk. De oplossing zit in het gerechtelijk systeem of in onderhandelde oplossingen waarbij ouders tot een akkoord kunnen komen. Is bemiddeling dan een beter alternatief? Dit wordt vaak bemoeilijkt door de sociaaleconomische status. Wanneer er geen akkoord kan gevonden worden, dan kan het zijn dat *equal shared residency* toch de beste oplossing is. Maar het probleem is dat dit principe strategisch gebruikt kan worden door de ouders. Wanneer één van

de ouders het immers aanvraagt, wordt het goedgekeurd. Daar schuilt het grote risico, dat de ouders het tegen elkaar kunnen gebruiken.

Hoe reageren de ouders op deze situatie? Ze stellen niet echt dat 'de staat' of 'het gerecht' hen niet begrijpt, maar eerder dat ze aanvoelen dat ze niet worden begrepen in het algemeen, en dat de rechter een beslissing neemt zonder te kijken naar hun situatie. Men voelt zich niet begrepen. Ze ervaren het proces dan ook eerder negatief. Wat een groot verschil kan uitmaken is het inschakelen van '*cultural brokers and mediators*', die dan een vertaalslag kunnen leveren tussen het rechtssysteem en de familie met migratieachtergrond. Het probleem is dat mensen niet genoeg snappen hoe het systeem in elkaar zit en onvoldoende uitleg krijgen. Tussenpersonen kunnen dan ondersteuning bieden. Het valt op dat families die bijgestaan werden door NGO's en organisaties ook een positiever gevoel hadden over het systeem. Dit positief gevoel hadden ze dan wel vooral tegenover de sociaal werkers, niet zozeer tegenover het rechtssysteem. Het veranderde duidelijk de percepties.

Ook moet er aandacht zijn voor opvattingen waarbij men vrouwen ziet als slachtoffers. Door die boodschap te brengen is het niet altijd effectief in het voordeel van de vrouwen. Hoewel er kansen zijn om binnen dit soort cases genderstereotypen of stereotypen over hoe een goede ouder te zijn tegen te gaan, worden deze te weinig genomen. Het hele genderverhaal is heel complex, want ook de hele situatie van de vaders is bijzonder complex. Zolang het gezin één gezin vormt, heeft de vader de rol van *pater familias*. Maar als het gezin dan ineens stort, is hij zijn statuut verloren. Daardoor worden vaders getroffen in hun vaderrol, en hebben ze problemen om dit te plaatsen. Vaak wordt gezien dat ze dan hertrouwen en een nieuw gezin stichten om hun vaderrol te herstellen. Rechters kunnen geen rekening houden met de volledige complexiteit van het gezin, maar kunnen wel meer aandacht hebben voor onderhandelingen die, soms op een traditionele of cultuurgebonden manier, binnen het gezin plaatsvinden.

Presentatie 4: Hans Van Crombrugge – Kinderen Gods.

Dr. Hans Van Crombrugge is verbonden aan het Kenniscentrum Hoger Instituut voor Gezinswetenschappen van de Odisee Hogeschool te Brussel. In zijn presentatie verkennen we de houding van landen die zich beroepen op de principes van de islamitische wet (sharia) inzake de rechten van kinderen. Meer bepaald pogen we de kerndimensies van het islamitisch kindbeeld weer te geven, uitgaande van zowel de reacties op het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind (IVRK) als de eigen islamitische verklaringen inzake kinderrechten en pedagogische en theologische visies. Nadruk wordt daarbij gelegd niet alleen op opvallende verschillen, gegeven de evidente gelijkenissen, maar ook de achterliggende visies. Daarbij is het onvermijdelijk ook vast te stellen dat landen die zich beroepen op islamitisch recht verschillende accenten leggen. Dé Islam, hét kind, dé Sharia en hét Kinderrechtenverdrag worden in vraag gesteld. In deze verkenning van het kindbeeld dat de houding van moslims ten aanzien van de rechten van het kind begrijpelijk maakt, staan vier thema's centraal. (1) Elk kind is een mens met een eigen ontwikkeling naar volwassenheid, waarbij de relationele context heel belangrijk is. (2) Elk kind is een mens van bij de conceptie met rechten en plichten. (3) Elk kind is kind van zijn/haar ouders en een familielid. (4) Elk kind is een hanif (monotheïst) en in wezen moslim.

Er wordt gesteld dat in de islam rechten nooit kunnen gezien worden zonder ook plichten in rekening te brengen. Er wordt echter niet bedoeld dat rechten en plichten rechtstreeks aan elkaar gekoppeld worden. Het is niet zo dat er enkel bepaalde rechten onder voorwaarde van verplichtingen kunnen zijn. Wanneer men recht wil doen aan het kind als mens, is het eerder zo dat rechten ook verantwoordelijkheden met zich meebrengen. Maar dit is niet altijd onproblematisch. Het wordt namelijk aan anderen overgelaten of je de verantwoordelijkheden kan opnemen of niet. Hier schuilt een paternalistische invalshoek.

Ook werd de bedenking gemaakt dat het misschien een idee is om de denkbeelden uit de islam voor te leggen aan rechters en/of advocaten. Het kan heel nuttig zijn indien deze personen hier meer kennis over zouden hebben. Iedereen zou namelijk cultuursensitief moeten zijn. Dat wil niet zeggen dat je altijd alles van alle culturen kan weten, maar dat je wel je eigen opvattingen opzij kan zetten en empatisch kan luisteren naar andere culturele perspectieven. Het zou jammer zijn als dit soort inzichten niet worden meegenomen in het proces. Diversiteit betekent ook een diversiteit van kaders aanvaarden. Sommige kaders kunnen onderling soms vloeken, maar dat mag, dit hoeft niet noodzakelijk een probleem te zijn. Men moet met deze verschillen kunnen en willen omgaan om verantwoord professioneel te handelen.

Presentatie 5: Sofie De Bus & An Nuytiens – Onbehandelbare meisjes?

Roma-meisjes vertegenwoordigen slechts een kleine minderheid binnen de Belgische jeugdrechtsbankpopulatie. Omdat in hun dossiers een aantal specifieke en opvallende kenmerken worden vermeld, vallen zij op als specifieke groep. In deze presentatie, verzorgd door Dr. An Nuytiens en Sofie De Bus, onderzoekers aan de VUB, bekijken we deze groep meisjes nader aan de hand van dossiers uit drie studies op verschillende Belgische jeugdrechtsbanken. Uit deze dossiers blijkt dat zij als moeilijk benaderbaar en moeilijk behandelbaar gepercipieerd worden door jeugdrechters en andere betrokken actoren. Het moeilijk benaderbaar zijn wordt gerelateerd aan het moeizame contact met de relatief gesloten gemeenschappen, wat resulteert in een gebrek aan informatie over de identiteit, leeftijd en sociale context van het meisje. Dit moeizame contact wordt bovendien versterkt door de taalbarrière. Ook het moeilijk behandelbaar zijn wordt gelinkt aan de taalbarrière, het gebrek aan invraagstelling van eigendomsdelicten en de gepercipieerde negatieve invloed van de familie / gemeenschap. Deze factoren worden als belangrijke obstakels gezien die een nuttige interventie verhinderen. Het gevolg hiervan is een voorspelbare, tweesporige reactie vanuit de jeugdrechtsbank (geen reactie of opsluiting). In deze presentatie stellen de onderzoekers de vermeende onbehandelbaarheid van deze meisjes ter discussie en reflecteren ze over mogelijke meer adequate reacties vanuit de jeugdbescherming.

Het feit dat er geen eenduidig profiel bestaat van Roma meisjes, maar dat het hier gaat om een sociaal geconstrueerde realiteit, vormt voor onderzoekers een obstakel. Er is een perceptie van onhandelbaarheid, die deels voortkomt uit de manier waarop het dominante systeem neerkijkt op de manier van leven van deze meisjes (zie ook jongeren met een psychiatrische problematiek, jongeren in armoede). Zijn er, omdat je tot een bepaald profiel behoort, slechts beperkte mogelijkheden binnen de jeugdbescherming? Dit suggereert dat Roma-meisjes niet 'aangepast' zouden zijn aan het jeugdrechtssysteem, maar geldt deze vraag niet vooral andersom? Een schets op basis van een juridisch dossier vormt slechts één bepaalde visie op de werkelijkheid.

Schuilt het probleem niet in het feit dat de meisjes alle toenadering en hulp uit de weg willen gaan? Zo vermijden ze onderzoekers, willen ze uit de klauwen blijven van justitie en verzetten ze zich tegen interventies vanuit de jeugdhulp. Het lijkt alsof deze meisjes niet geholpen willen worden en zich juist willen afschermen, alsof ze hulp en interventies zien als een verliezen van hun cultuur. De vraag kan dan gesteld worden of het zinvol is om überhaupt interventies op te leggen. Mogelijks is het zinvoller om eerst meer informatie te generen om dan vervolgens nuttige alternatieven te bedenken. Het feit dat Roma-meisjes zich afschermen kan te maken hebben met het wantrouwen in justitie. Ook het dwingende karakter van de jeugdrechtsbank maakt het niet evident om bruggen te slaan. Werken aan het vertrouwen in een cultuur van wantrouwen zowel van Roma t.o.v. niet-Roma en omgekeerd, lijkt een essentiële maar geen voor de hand liggende volgende stap.

Op vlak van onderzoeken rond Roma wordt nog te veel van een cultuurcentrisme uitgegaan. Misschien moet er meer toenadering gezocht worden tussen beide werelden. Een bredere, meer open blik is nodig.

We zien ook dat bij deze meisjes schoolverzuim een gekend probleem is. Een oplossing kan zijn om onderwijs aan te bieden dat beter ingaat op deze groep. De vraag is dan wat er onderhandelbaar is en wat niet.

De dossiers in dit onderzoek verspreiden zich over tien jaar. Het kan betekenisvol zijn om een evolutie in kaart te brengen. Ook kan men misschien ook VOS-dossiers opnemen in de analyse. Het is misschien beter om de populatie helemaal te bekijken om een vertekend beeld te vermijden. Ook kunnen de verschillen naar rechtbank betrokken worden in het onderzoek.

Komt de discussie over begrip en sensitiviteit niet te weinig aan bod? Ligt de nadruk in België niet te veel op 'gewoon de wet toepassen'? Het lijkt echter alsof een groot deel van Nederland en België er niet zit op te wachten om meer met cultuursensitiviteit en diversiteit rekening te houden.

Diversiteit, goed en wel, maar waar trek je de grens? Bijvoorbeeld bij Roma-meisjes kan je hier wel begrip voor opbrengen, maar ze zijn objectief gezien wel aan het stelen. Door hier blind voor te zijn ga je de maatschappelijke realiteit ook niet positief beïnvloeden.

De Roma-meisjes uit de studie geven aan dat stelen een soort van werken is. De vraag is in hoeverre zij dit stelen nodig hebben om te overleven. Ook moet je bedenken in welke mate het mensenhandel is, in welke mate de ouders bestraft moeten worden en in welke mate dat mogelijk is. Want vaak zijn de ouders eveneens niet identificeerbaar.

Uit het onderzoek blijkt dat er twee mogelijke reacties zijn op deze MOF-dossiers van Roma-meisjes. Ofwel is er geen reactie ofwel een repressieve reactie in de vorm van een plaatsing. Dit is geen constructieve situatie. Beide reacties lijken niet zinvol. Hoe moet je het dan wel oplossen? Is het een oplossing om een aparte reactie te ontwikkelen ten aanzien van deze groep? Als je dit doet, loop je het risico rechtsongelijkheid te creëren door hen anders te behandelen.